



RAPPORT

Haaksbergen/Enschedesestraat 47

Archeologisch bureauonderzoek

Oprichtgever: Incite Projects BV
Projectcode: INP00115
Status: Concept, 0.1
Referentie: GHB00414

Auteur	Paraaf	Datum
Paula Fijma	Esther Mletes	17-09-2015



Greenhouse Advies BV



Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Administratieve gegevens plangebied	5
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Doelstelling	7
1.3 Werkwijze	7
2 Bureauonderzoek	8
2.1 Plangebied en onderzoeksgebied	8
2.2 Huidige situatie	8
2.3 Toekomstig gebruik.....	9
2.4 Geologie, geomorfologie en bodem	9
2.5 Archeologie en historie	11
2.6 Verwachtingsmodel	14
3 Beantwoording onderzoeksvragen, conclusie en advies.....	15
3.1 Beantwoording onderzoeksvragen	15
3.2 Conclusie en advies.....	15
4 Geraadpleegde bronnen.....	17
4.1 Literatuur	17
4.2 Databases/kaartmateriaal	17
4.3 Websites	17
Bijlage 1: Overzicht archeologische perioden	18



Samenvatting

In opdracht van Incite Projects BV heeft Greenhouse Advies BV een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van de ontwikkelingen aan de Enschedesestraat 47 te Haaksbergen.

Op basis van de geomorfologische en bodemkundige gegevens en vondstmeldingen en onderzoek in vergelijkbare geologische condities in de omgeving kan worden gesteld dat voor het gehele plangebied een hoge verwachting geldt voor verspreide begraving, bewoning en landgebruik in alle archeologische perioden. Daarbij zal het voor de vroegere perioden vermoedelijk gaan om losse vondsten. Vanaf de ijzertijd kan uitgegaan worden van sporen en structuren van de volgende complextypen: nederzetting, infrastructuur en in mindere mate graven of grafvelden. De eventuele archeologische waarden kunnen worden verwacht direct onder de bouwvoor in de top van de zandondergrond of onderin en esdek en/of de overgang van het esdek en de onderliggende zandondergrond.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek kan worden gesteld dat voor het plangebied een hoge archeologische verwachtingswaarde geldt. Men dient echter rekening te houden met het feit dat het plangebied reeds deels bebouwd is. Het is onbekend in welke mate de bodem ter plaatse verstoord is door de bouw hiervan.

Om deze gespecificeerde archeologische verwachtingswaarde te toetsen, is een archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk. Wij adviseren om een verkennend booronderzoek uit te voeren om de intactheid van de bodem(-opbouw) in kaart te brengen. Om, wanneer blijkt dat men hier met een intacte podzolbodem te maken heeft, direct op te schalen naar een karterend onderzoek. Indien een intact esdek aanwezig is, dan is dat niet nodig. Mogelijk moet dan een proefsleuvenonderzoek worden uitgevoerd. Mogelijk kan het booronderzoek een rol spelen bij het ontwerp voor de inrichting van het plangebied.

Procedure

Bovenstaand advies wordt ter beoordeling voorgelegd aan het bevoegd gezag, de gemeente Haaksbergen. Het bevoegd gezag beslist over de aard en invulling van eventueel vervolgonderzoek. In afwachting van dat besluit kan men nog niet starten met de bodemversturende activiteiten.



Administratieve gegevens plangebied

Onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code	3299588100
Toponiem	Enschedesestraat 47
Plaats	Haaksbergen
Gemeente	Haaksbergen
Kadastrale aanduiding	
Provincie	Overijssel
Kaartblad	34E Haaksbergen
Centrumcoördinaten	X = 248.191 / Y = 464.121
Oppervlakte	Circa 4.300 m ²
Onderzoekskader	Herontwikkeling locatie
Uitvoeringsperiode	Augustus/september 2015
Opdrachtgever	Incite Projects BV Tuindorpstraat 61 7555 CS Hengelo(O) Dhr. A. Smit
Uitvoerder	Greenhouse Advies BV Paula Fijma Huismanstraat 6 6851 GT Huissen paula@greenhouse-advies.nl 06-29087802
Bevoegde overheid	Gemeente Haaksbergen Postbus 102 7480 AC Haaksbergen Adviseur bevoegde overheid Dhr. H. Oude Rengerink
Beheer en plaats documentatie	Greenhouse Advies BV Huismanstraat 6 6851 GT Huissen

1 Inleiding

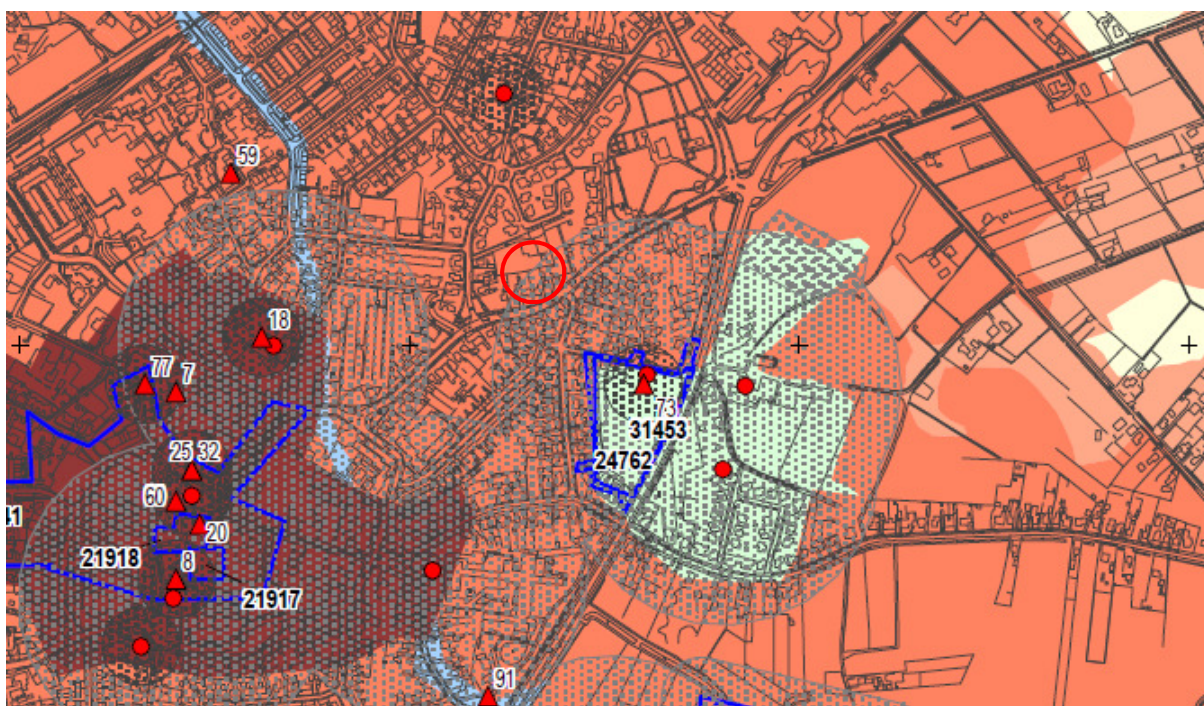
1.1 Aanleiding

In opdracht van Incite Projects BV is door Greenhouse Advies BV voorliggend bureauonderzoek opgesteld voor het plangebied Enschedesestraat 47 te Haaksbergen. Aanleiding voor het onderzoek is de herontwikkeling van het terrein. Bij de uiteindelijke bodemingrepen kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden. Conform het beleid van de gemeente Haaksbergen dient hier archeologisch onderzoek plaats te vinden (zie afb. 2).

Het plangebied is weergegeven op afb. 1 (plan- en onderzoeksgebied) en 2 (kadastraal). Onderhavig bureauonderzoek heeft betrekking op dit gebied en de directe omgeving.



Afb. 1: Het plan- en onderzoeksgebied te Haaksbergen (bron: Google.com)



Afb. 2: archeologische beleidskaart Gemeente Haaksbergen (bron: Haaksbergen.nl)



1.2 Doelstelling

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over de bekende of verwachte archeologische resten, binnen een omschreven gebied, om daarmee te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting. Het resultaat is een standaardrapport met een gespecificeerde archeologische verwachting, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek en de vorm waarin.

Om deze doelstelling te kunnen realiseren, dienen conform eisen van bevoegd gezag de volgende vragen te worden beantwoord:

1. Wat is de natuurlijke bodemopbouw van het plangebied?
2. Welke natuurlijke formatieprocessen hebben een rol gespeeld in het plangebied?
3. Wat is het historisch landgebruik van het plangebied geweest?
4. Welke culturele formatieprocessen hebben een rol gespeeld in het plangebied?
5. Is binnen het plangebied sprake van verstoringen? Zo ja, wat is de aard en omvang hiervan?
6. Welke gegevens met betrekking tot archeologische waarden zijn binnen het plangebied bekend?
7. Wat is de archeologische verwachting voor het plangebied?

1.3 Werkwijze

Het archeologisch bureauonderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3. Er is informatie verzameld over het onderzoeksgebied en het specifieke plangebied, met betrekking tot geologie, bodem, bodemverstoringen, archeologie, cultuur- en bouwhistorie.

Het rapport is opgebouwd uit de hieronder genoemde hoofdstukken:

- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Bureauonderzoek
- Hoofdstuk 3: Conclusie en aanbevelingen
- Hoofdstuk 4: Geraadpleegde bronnen

Voor de in dit rapport gebruikte archeologische tijdsaanduidingen wordt verwezen naar bijlage 1.

2 Bureauonderzoek

2.1 Plangebied en onderzoeksgebied

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Haaksbergen en heeft een oppervlakte van circa 4.300 m². Het onderzoeksgebied betreft het plangebied met een zone van 500 meter hieromheen (zie afb. 1).

2.2 Huidige situatie

Het plangebied ligt direct ten noorden van de Enschedesestraat. Het is in gebruik geweest door garage Huiskes Kakkeler. Op de locatie zijn naast het hoofdgebouw onder andere een werkplaats en een parkeerterrein aanwezig (zie afb. 4). Het grootste gedeelte van het terrein is verhard. Aan de oost- en westzijde van het plangebied liggen woonhuizen met tuinen.



Afb. 3: Het plangebied te Haaksbergen op de kadastrale kaart. (bron: kademo.nl)



Afb. 4: Huidige situatie plangebied. Gezien richting het zuidoosten. (bron: Google.nl)

Kabels en Leidingen

Met uitzondering van enkele huisaansluitingen (Enexis, Vitens en KPN) bevinden zich binnen het plangebied geen kabels en leidingen.

Huisaansluitingen bevinden zich in de regel op een diepte van 0,4-1,6 m –mv. Riolering ligt doorgaans dieper dan dat, tot ca. 3 m –mv. De exacte diepte van de kabels en leidingen in het plangebied is niet bekend maar verwacht mag worden dat dit binnen genoemde diepten zal zijn.

Grondwatertrap

De grondwatertrap van het plangebied is onbekend doordat het in de bebouwde kom ligt. De grondwatertrap is daarom niet gekarteerd voor de bodemkaart.

Milieukundig bodemonderzoek

De kaartlaag met locatiecontouren van bodemverontreiniging (asbest) is via de Atlas van Provincie Overijssel geraadpleegd (zie afb. 7). Er zijn geen verdachte gebieden van milieuverontreiniging in en om het onderzoeksgebied. De aanwezigheid van een garage ter plaatse van het plangebied kan echter wel duiden op bodemverontreiniging. Dit zal nader moeten worden onderzocht.

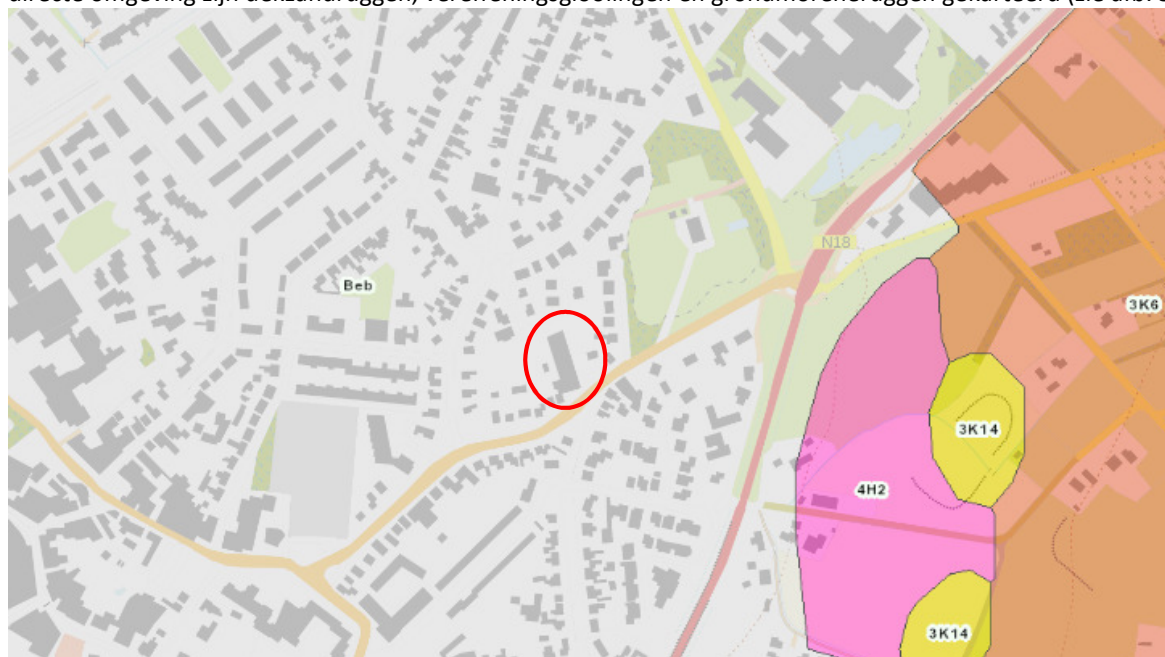
2.3 Toekomstig gebruik

Voornemen is om de huidige bebouwing te slopen en de locatie te herontwikkelen voor woningbouw. Tijdens de sloop en nieuwbouw worden graafwerkzaamheden uitgevoerd die de bodem en eventueel aanwezige archeologische waarden kunnen verstoren. De precieze oppervlakte en diepte van de verstoringen is niet bekend.

2.4 Geologie, geomorfologie en bodem

In het Saalien (200.000 tot 130.000 v. Chr.) was het noordelijke deel van Nederland bedekt met landijs. Aan de onderzijde van het ijspakket werd een grondmorene afgezet, die doorgaans wordt aangeduid als *keileem*. Het klimaat in het Weichselien (100.000 tot circa 10.000 v. Chr.) wordt gekenmerkt door droogte en kou. In deze periode wisselden koude en minder koude perioden elkaar af. In koude perioden speelden met name eolische processen een rol. In koude perioden gedurende het Weichselien trad op grote schaal winderosie op. Op lokale schaal traden verstuingen op die het oppervlak bedekt hebben met een laag zand, die doorgaans aangeduid wordt als *dekzand*.

Het plangebied is niet gekarteerd voor de geomorfologische kaart, omdat het in de bebouwde kom ligt. In de directe omgeving zijn dekzandruggen, vereffeningsglooiingen en grondmoreneruggen gekarteerd (zie afb. 5).

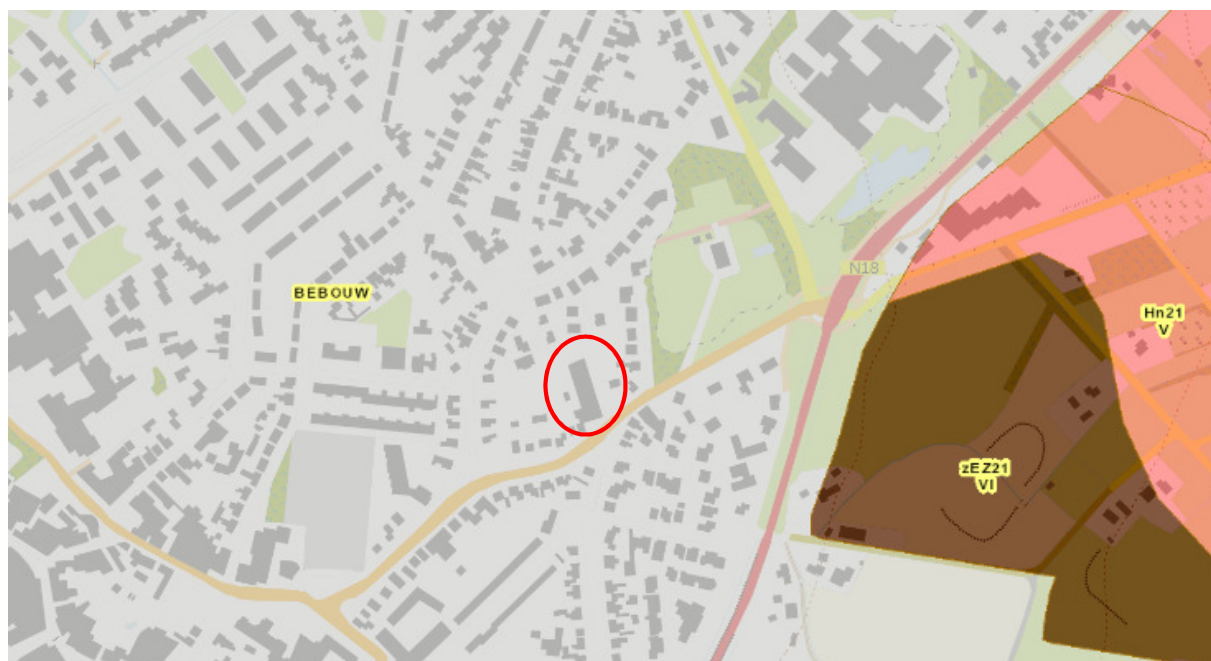


Afb. 5: Geomorfologische kaart. (bron: Archis3)

De grondmoreneruggen (eenheid 3K6) bestaan aan de oppervlakte uit keileem bedekt met dekzand. Een grondmorene wordt gevormd onder een gletsjer en bestaat uit een keileemlaag. Keileem is een mix van klei, leem, zand, grind en grotere keien. Deze materialen zijn meegevoerd in de onderste laag van gletsjers en bleven liggen nadat het ijs zich teruggetrokken had. Meestal is de keileemlaag in een grondmorene enkele meters dik, maar er zijn ook plaatsen waar het wel enkele tientallen meters dik is. In de loop der duizenden jaren zijn grondmorenes vaak bedekt geraakt door andere afzettingen.

Bij de vereffeningsglooiingen (eenheid 4H2) wordt de ondergrond of de kern ervan gevormd door gesteente van prepleistocene ouderdom. Het heeft echter gedurende lange tijd bloot gestaan aan erosie en vertering en is nadien achtereenvolgens al dan niet bedekt met rivierafzettingen van voor de ijsbedekking en met grondmorene; dit alles of een deel ervan is overdekt met dekzand.

Het dekzand is zoals gezegd, afgezet door de wind. Hierdoor is een reliëfrijk landschap ontstaan met ruggen en koppen. De hoge delen van het landschap werden in het verleden gezien als een gunstige vestigingslocatie.



Afb. 6: Bodemkaart (bron: Archis3)

Het plangebied is niet gekarteerd voor de bodemkaart, omdat het in de bebouwde kom ligt. In de omgeving van het plangebied heeft echter podzolering in het dekzand plaatsgevonden en is een esdek op het dekzand gevormd (zie afb. 6).

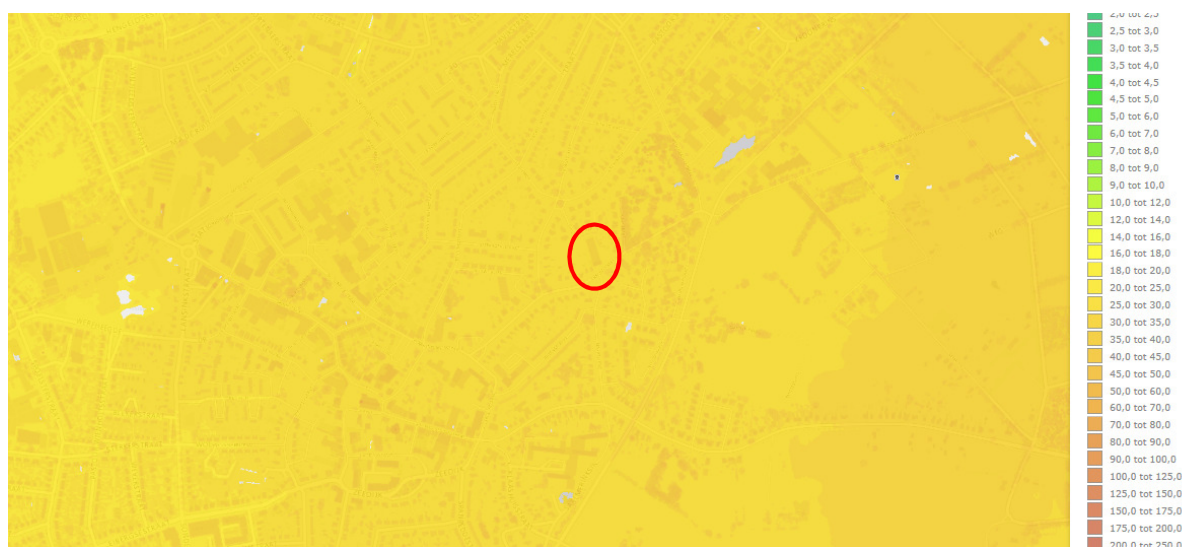
De veldpodzolgronden van leemarm en zwak lemig fijn zand (type Hn21) komen vaak voor in jonge ontginningsgebieden met relatief grote hoogteverschillen. In het zand is door verticale verspoeling van organische stof en ijzer een duidelijke horizontdifferentiatie ontstaan.

Podzolgronden bestaan uit een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont) met daaronder de niet door bodemvorming beïnvloede ondergrond (C-horizont). Indien deze lagen aanwezig zijn, dan is dit een indicatie van de onverstoordheid van de bodem. Daarnaast kan gezegd worden dat podzolgronden over het algemeen voorkomen op hoge plekken in het landschap. Deze plaatsen werden in het verleden gezien als gunstig voor bewoning.

De hoge zwarte enkeerdgronden van leemarm en zwak lemig fijn zand (type zEZ21) liggen meestal op dekzandkoppen of -ruggen. Ze zijn gevormd door eeuwenlange bemesting met potstalmest. Daardoor is een dik

humeus dek (esdek) ontstaan op het dekzand. Het esdek heeft een beschermende werking op de onderliggende lagen. Daarom worden deze gronden als archeologisch interessant gezien.

De maaiveldhoogte van het plangebied is ongeveer 26,7 m NAP. Binnen het plangebied is niet veel reliëfverschil waar te nemen op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) en ook de directe omgeving van het plangebied ligt op ongeveer dezelfde hoogte. Direct ten oosten van Haaksbergen gaat de maaiveldhoogte omhoog richting de stuwwal (zie afb. 7).



Afb. 7: Een AHN-afbeelding van het plangebied en omgeving. (bron: AHN-viewer)

2.5 Archeologie en historie

Archeologische waarden en verwachtingen

Op basis van onder andere de ontstaansgeschiedenis van het landschap, de huidige bodemopbouw en bekende archeologische waarden kan voor gebieden een lage, middelhoge, hoge of zeer hoge archeologische verwachting worden bepaald. Of, indien waarden zijn vastgesteld, een toekenning van een lage, hoge of zeer hoge archeologische waarde. Voor het onderzoeksgebied zijn de landelijke en gemeentelijke waardenkaarten geraadpleegd (zie afb. 2).

Verwachting

Volgens de beleidskaart van de gemeente Haaksbergen (zie afb.2) ligt het plangebied in een zone met een hoge verwachtingswaarde. In deze gebieden moet volgens het beleid van de gemeente Haaksbergen een archeologisch onderzoek uitgevoerd worden bij (ruimtelijke) ingrepen groter dan 100 m² of 40 cm beneden het maaiveld.

Tevens ligt het plangebied deels in een attentiezone van een historische vindplaats. Het betreft een historische boerderij (catalogusnummer 31453) met een attentiezone van 200 m.

Archeologische waarden

Binnen het plan- en onderzoeksgebied zijn geen terreinen van archeologische waarde aanwezig. Ook op de gemeentelijke waarden- en beleidskaart ontbreken AMK-terreinen.

Archeologische waarnemingen en vondsten¹

Er liggen geen waarnemingen binnen het plangebied zelf. In de directe omgeving van het plangebied is sprake van 2 vindplaatsen. Catalogusnummer 18 betreft het middeleeuwse kasteel Blankenborch. Het kasteel is gesticht in de 13^e eeuw na Chr.

Catalogusnummer 73 betreft een Archis-waarnemingsnummer. Tijdens een archeologisch booronderzoek zijn hier indicatoren aangetroffen die kunnen duiden op een nederzetting uit de late middeleeuwen of de nieuwe tijd.

Daarnaast zijn in de directe omgeving van het plangebied enkele historische vindplaatsen bekend. Het betreffen boerderijen met historische voorgangers.

Historische kaarten

Op diverse historische kaarten is te zien dat het plangebied in ieder geval bebouwd is geweest vanaf het einde van de 19^e eeuw (zie afb. 8, 9 en 10). In de loop der tijd is de bebouwing wel veranderd en met name groter geworden van oppervlakte. Door de aanwezig en veranderende bebouwing kan de bodem in het plangebied en daarmee eventueel aanwezige archeologische waarden zijn verstoord.



Afb.8: Historische kaart uit 1890 (Bron: watwaswaar.nl)

¹ Bij de omzetting van Archis2 naar Archis3 in het voorjaar van 2015 zijn de waarnemingen, vondsten en onderzoeken slechts deels of helemaal niet meegenomen. Tot op heden kunnen deze categorieën daardoor niet worden geraadpleegd. Op de beleidsadvieskaart en in het bijbehorende rapport van de gemeente zijn de vindplaatsen en waarnemingen wel aanwezig. De kaart en het rapport dateren echter uit 2009. Het kan daardoor zijn dat enkele recente vondsten niet zijn meegenomen in onderhavige rapportage.



Afb.9: Historische kaart uit 1902 (Bron: watwaswaar.nl)



Afb.10: Historische kaart uit 1965 (Bron: watwaswaar.nl)



Onderzoeksmeldingen

De volgende onderzoeksmeldingen bevinden zich in het onderzoeksgebied:

<i>Onderzoeksnummer² / jaar</i>	<i>Soort onderzoek</i>	<i>Afstand</i>	<i>Resultaat en advies</i>
21917 / 2007	Booronderzoek	Ca. 300 m	Onbekend
24762 / 2007	Bureauonderzoek	Ca. 300 m	Onbekend
31453 / 2008	Booronderzoek	Ca. 300 m	Onbekend

2.6 Verwachtingsmodel

Op basis van de geraadpleegde bronnen is voor het plangebied de volgende gespecificeerde verwachting opgesteld.

Op basis van de geomorfologische en bodemkundige gegevens en vondstmeldingen en onderzoek in vergelijkbare geologische condities in de omgeving, kan worden gesteld dat voor het gehele plangebied een hoge verwachting geldt voor verspreide begraving, bewoning en landgebruik in alle archeologische perioden. Daarbij zal het voor de vroegere perioden vermoedelijk gaan om losse vondsten. Vanaf de ijzertijd kan uitgegaan worden van sporen en structuren van de volgende complextypen: nederzetting, infrastructuur en in mindere mate graven of grafvelden. Met name door de aanwezige bebouwing kan de bodem in het plangebied zijn verstoord. Daarbij kunnen de eventueel aanwezige archeologische resten tevens zijn verstoord. De eventuele archeologische waarden kunnen worden verwacht direct onder de bouwvoor in de top van de zandondergrond of onderin het esdek en/of de overgang van het esdek en de onderliggende zandondergrond.

² Archis II. Zie ook Noot 1.



3 Beantwoording onderzoeksvragen, conclusie en advies

3.1 Beantwoording onderzoeksvragen

1. Wat is de natuurlijke bodemopbouw van het plangebied?

Op basis van de geomorfologische en bodemkundige gegevens uit de omgeving van het plangebied kan gesteld worden dat de bodem van het plangebied waarschijnlijk bestaat uit dekzand op een keileem ondergrond. Mogelijk is in dit dekzand een podzolprofiel gevormd en is door bemesting een esdek op het dekzand aangelegd.

2. Welke natuurlijke formatieprocessen hebben een rol gespeeld in het plangebied?

De afzettingen die aan het oppervlak van het plangebied voorkomen, zijn ontstaan door invloed van de wind (dekzand) en door het schuiven van het landijs (keileem). De sedimenten zijn reliëfrijk afgezet. De aanwezige bodemsoorten duiden op een relatief hoge ligging in het landschap. Dit wordt echter niet direct bevestigd door de hoogtekkaart.

3. Wat is het historisch landgebruik van het plangebied geweest?

De Enschedesestraat is een relatief oude straat. Op historische kaarten is te zien dat in ieder geval vanaf het einde van de 19^e eeuw bebouwing in het plangebied aanwezig is geweest. Mogelijk heeft voor de bouw van de woningen/bedrijven en na de ontginning van landschap rond Haaksbergen nog landbouw plaatsgevonden.

4. Welke culturele formatieprocessen hebben een rol gespeeld in het plangebied?

Voor zover bekend hebben culturele formatieprocessen, met uitzondering van de aanleg van het esdek, in het plangebied geen rol gespeeld.

5. Welke gegevens met betrekking tot archeologische waarden zijn binnen het plangebied bekend?

In het plangebied zijn geen archeologische vondsten, waarnemingen en archeologische terreinen bekend.

6. Wat is de archeologische verwachting voor het plangebied?

Op basis van de geomorfologische en bodemkundige gegevens en vondstmeldingen en onderzoek in vergelijkbare geologische condities in de omgeving, kan worden gesteld dat voor het gehele plangebied een hoge verwachting geldt voor verspreide begraving, bewoning en landgebruik in alle archeologische perioden. Daarbij zal het voor de vroegere perioden vermoedelijk gaan om losse vondsten. Vanaf de ijzertijd kan uitgegaan worden van sporen en structuren van de volgende complextypen: nederzetting, infrastructuur en in mindere mate graven of grafvelden. Met name door de aanwezige bebouwing kan de bodem in het plangebied zijn verstoord. Daarbij kunnen de eventueel aanwezige archeologische resten tevens zijn verstoord. De eventuele archeologische waarden kunnen worden verwacht direct onder de bouwvoor in de top van de zandondergrond of onderin het esdek en/of de overgang van het esdek en de onderliggende zandondergrond.

3.2 Conclusie en advies

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek kan worden gesteld dat voor het plangebied een hoge archeologische verwachtingswaarde verwacht wordt. Men dient echter rekening te houden met het feit dat het plangebied reeds deels bebouwd is. Het is onbekend in welke mate de bodem ter plaatse verstoord is door de bouw hiervan. Voor de nieuw te bouwen woning bestaat er de kans dat de bodem ter plaatse van de geplande locatie onverstoord zou kunnen zijn. Om deze gespecificeerde archeologische verwachtingswaarde te toetsen, is een archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk.

Wij adviseren om een verkennend booronderzoek uit te voeren om de intactheid van de bodem(-opbouw) in kaart te brengen. Om, wanneer blijkt dat men hier met een intacte podzolbodem te maken heeft, direct op te schalen naar een karterend onderzoek. Indien een intact esdek aanwezig is, dan is dat niet nodig. Mogelijk moet dan een proefsleuvenonderzoek worden uitgevoerd. Mogelijk kan het booronderzoek een rol spelen bij het ontwerp voor de inrichting van het plangebied.



Procedure

Bovenstaand advies wordt ter beoordeling voorgelegd aan het bevoegd gezag, de gemeente Haaksbergen. Het bevoegd gezag beslist over de aard en invulling van eventueel vervolgonderzoek. In afwachting van dat besluit kan men nog niet starten met de bodemversturende activiteiten.



4 Geraadpleegde bronnen

4.1 Literatuur

Centraal College van Deskundigen, 2013: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.3, SIKB, Gouda

Goossens, E., 2009 Gemeente Haaksbergen. Archeologische beleidsadvieskaart met AMZ-adviezen. RAAP-rapport 1954. RAAP Archeologische Adviesbureau BV, Weesp.

Stiboka, 1979. Bodemkaart van Nederland schaal 1 : 50 000. Toelichting bij de kaartbladen 34 West en 34 Oost Enschede - 35 Glanerbrug. Wageningen, Stichting voor Bodemkartering.

4.2 Databases/kaartmateriaal

- Archeologische Waarden- en beleidsadvieskaart Gemeente Haaksbergen
- Archis3 (IKAW, AMK, bodem, geomorfologie, grondwatertrap, onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen en waarnemingen)
- Historische Atlas 1839 - 1859
- Kadaster - KLIC

4.3 Websites

www.dinoloket.nl

www.watwaswaar.nl

www.kademo.nl

www.ruimtelijkeplannen.nl



Bijlage 1: Overzicht archeologische perioden

Archeologische periode	Begin	Eind
Nieuwe tijd	Vanaf 1500	-
Middeleeuwen		
<i>Laat</i>	1050	1500
<i>Vroeg</i>	450	1050
Romeinse tijd		
<i>Laat</i>	270	450
<i>Midden</i>	70 na Chr.	270
<i>Vroeg</i>	12 voor Chr.	70 na Chr.
IJzertijd		
<i>Laat</i>	250 voor Chr.	12 voor Chr.
<i>Midden</i>	500 voor Chr.	250 voor Chr.
<i>Vroeg</i>	800 voor Chr.	500 voor Chr.
Bronstijd		
<i>Laat</i>	1100 voor Chr.	800 voor Chr.
<i>Midden</i>	1800 voor Chr.	1100 voor Chr.
<i>Vroeg</i>	2000 voor Chr.	1800 voor Chr.
Neolithicum		
<i>Laat</i>	2850 voor Chr.	2000 voor Chr.
<i>Midden</i>	4200 voor Chr.	2850 voor Chr.
<i>Vroeg</i>	5300/4900 voor Chr.	4200 voor Chr.
Mesolithicum		
<i>Laat</i>	6450 voor Chr.	5300/4900 voor Chr.
<i>Midden</i>	7100 voor Chr.	6450 voor Chr.
<i>Vroeg</i>	8800 voor Chr.	7100 voor Chr.
Paleolithicum		
<i>Laat</i>	35.000 voor Chr.	8800 voor Chr.
<i>Midden</i>	300.000 voor Chr.	35.000 voor Chr.
<i>Vroeg</i>	-	Tot 300.000 voor Chr.